

УДК 332.1

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ГАЛУЗІ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Соловей І.С.

Тернопільський національний економічний університет

Соловей І.М.

Бережанський агротехнічний інститут

Процес формування конкурентоспроможних господарських структур зернового напрямку ринкового типу, здатних з максимальною ефективністю використовувати землю та забезпечувати стабільну продовольчу безпеку держави посідає важливе місце в аграрній політиці всіх промислово розвинених країн. Значення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери в умовах сучасної економіки зростає: набуває більшої необхідності насичення національного ринку сільськогосподарськими продуктами вітчизняного виробництва, вимагається покращення їх якості, розширення асортименту, що в кінцевому підсумку визначає здатність країни реалізовувати свою продукцію як усередині, так і за її межами. В Україні в цілому і на регіональному рівні нарощування виробництва зерна має особливе стратегічне значення для підвищення ефективності АПК, успішного його розвитку та подолання кризового стану в суміжних (тваринницьких) галузях. Підвищення рівня ефективності виробництва зерна є найважливішим завданням, від вирішення якого залежить забезпечення конкурентоспроможності зернопродуктового підкомплексу і продовольчої безпеки країни. Розв'язання цієї проблеми повинно здійснюватися не тільки на державному, а й на регіональному рівнях, де вирішуються питання забезпечення населення продуктами харчування.

Ключові слова: галузь зернового господарства, розвиток конкурентоспроможності, виробництво зерна.

Постановка проблеми. Завдяки своїм властивостям і особливостям зерно має визначальне значення у формуванні продовольчих ресурсів, є економічно, соціально і політично значущим продуктом. Пріоритетне значення, яке займає зерно в продовольчих ресурсах, обумовлено його об'єктивними перевагами перед усіма іншими рослинницькими культурами. Воно володіє високими харчовими і кормовими достоїнствами, що визначає високу частку хлібних і круп'яних виробів в харчовому раціоні населення і в кормових ресурсах тваринництва. Зерно є найважливішим джерелом доходу сільськогосподарських товаровиробників, придатне до тривалого зберігання, що дає можливість формувати страхові та резервні фонди, служить головним джерелом сировини для ряду галузей харчової та переробної промисловості. У зв'язку з цим отримання доходів в умовах ринкової конкуренції можливо тільки при підвищенні конкурентоспроможності зернової продукції. А також необхідно досліджувати кон'юнктуру зернового ринку, проводити оцінку конкурентного середовища та розробляти шляхи формування конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи конкуренції та конкурентоспроможності викладені у фундаментальних працях зарубіжних учених: І. Ансоффа, С. Брю, Ф. Котлера, Дж. Кейнса, К. Макконелла, М. Портера, Дж. Робінсона, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Й. Шумпетера. Вагомі напрацювання даної проблеми є в українських науковців таких як: В. Амбросов, В. Гайдук, Р. Грецький, О. Драган, П. Пуцентейло, Ю. Хвесик, В. Шиян, та багато інших. Але конкурентоспроможність – це складне і багатогранне явище, яке потребує більш детального і всебічного аналізу. Комплексної оцінки вимагають наукові дослідження галузей сільського господарства, зокрема – зернового господарства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є висвітлення суті конкурентоспроможності зернового гос-

подарства на різних рівнях економіки АПК та факторів її формування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не достатньо розкрито є проблема визначення рівня конкурентоспроможності продукції, потребує розгляду питання визначення самого терміну „конкурентоспроможність», оскільки в літературі відсутнє єдине визначення, яке би було повним, вичерпним, задовольняло вимогам часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реформування економіки АПК України у напрямку створення повноцінного конкурентного середовища та розвитку конкурентних відносин в зерновому господарстві велике значення має дослідження такого поняття, як «конкурентоспроможність підприємства, галузі, продукції».

В умовах ринкових відносин всі господарюючі суб'єкти, у т.ч. й зерновиробники, повинні формувати конкурентоспроможність виробленої продукції, прибуток для функціонування та подальшого розвитку. В даному випадку виробникові доводиться вибирати один із трьох методів конкуренції – конкуренцію в цінах, якості або в новій продукції. Це, значною мірою, визначає конкурентоспроможність зерновиробничої галузі. У загальному вигляді вона може бути визначена як порівняльна перевага стосовно конкурентів однієї галузі усередині країни й за її межами або усередині країни в порівнянні з імпортною продукцією.

Конкурентоспроможність галузі визначається наявністю технічних, економічних і організаційних умов для створення, виробництва і збуту (з витратами не вище інтернаціональних) продукції високої якості, що задовольняє вимоги конкретних груп споживачів [3].

Таким чином, конкурентоспроможність галузі – сукупна здатність її підприємств виготовляти і реалізовувати товари даної галузі, які за ціновими і якісними характеристиками більш привабливі для споживачів, ніж товари аналогічних закордонних і вітчизняних галузей-кон-

курентів, забезпечуючи при цьому стійкі високі темпи економічного зростання галузі.

Вона припускає наявність конкурентних переваг перед аналогічними галузями за кордоном, які можуть зумовлюватися раціональною галузевою структурою; групи висококонкурентних підприємств-лідерів, які підтягують інші підприємства галузі до свого рівня; налагодженої дослідно-конструкторської та прогресивної виробничо-технологічної бази, розвинутої галузевої інфраструктури, гнучкої системи науково-технічного, виробничого, матеріально-технічного і комерційного співробітництва як всередині галузі, так і з іншими галузями в країні, за її межами, ефективної системи розподілу продукції. Конкурентоспроможність галузі досягається за рахунок як конкурентних переваг її підприємств, так і системи їх взаємодії [4].

Отже, саме рівень конкурентоспроможності підприємств в остаточному підсумку визначає рівень конкурентоспроможності галузі та конкурентоспроможності економіки держави, оскільки безпосередньо бере участь у конкурентній боротьбі на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Деякі автори за ознакою «ступінь виявлення» виділяють фактичну (реальну) та потенційну конкурентоспроможність. Вони стверджують, що дані економічні поняття співвідносяться між собою так, як реальне співвідноситься з можливим, наприклад, як фактичний випуск продукції підприємства співвідноситься з його потужністю. Потенційна конкурентоспроможність являє собою максимально можливу фактичну конкурентоспроможність з урахуванням всіх чинників конкретного ринку чи його окремого сегменту [5].

В.А. Гайдук фактично підтверджує цю тезу і пише: «конкурентоздатність існує в двох формах (потенційній та фактичній) і економічний суб'єкт прагне до максимальної реалізації свого потенціалу» [2].

Треба зазначити, що вказана позиція не є загальноприйнятою в сучасній економічній науці: частина фахівців вважає, що категорія «конкурентоспроможність» («конкурентоздатність») у повній відповідності до другого кореня даного терміну є виключно потенційним поняттям і відображає тільки можливість (здатність) конкурувати на ринку з іншими товаровиробниками й протистояти дії ринкових сил. При цьому, зазвичай використовується термін «конкурентний потенціал» як синонім слова «конкурентоспроможність», яке використовується виключно у потенційному сенсі.

Варто наголосити на тому, що представники різних галузей науки виявляють інтерес до проблеми забезпечення конкурентоспроможності. І хоча механізм забезпечення конкурентоспроможності розроблений ще недостатньо повно, його теоретична, методологічна й практична значимість уже широко визнана, оскільки наука і практика відчувають потребу в нових ідеях.

У процесі зародження знаходяться проблеми конкурентоспроможності, які визначаються окремими течіями та напрямками, що розвиваються на власних методологічних засадах або конкурують між собою.

Коли йдеться про галузевий рівень, конкурентоспроможність «визначається наявністю у неї

(галузі) конкурентних переваг, що дозволяють, по-перше, виробляти (з витратами не вище інтернаціональних) продукцію високої якості, що задовольняє вимоги конкретних груп покупців (споживачів) щодо споживчої цінності товарів, їх ринкової новизни та вартості (ціни), і, по-друге, постачати її на конкурентний світовий ринок в оптимальні терміни, які диктуються ринковою ситуацією».

При цьому не можна не погодитися з думкою М. Портера (Porter, 2010) про те, що, досліджуючи «конкурентоспроможність на національному рівні, необхідно фокусувати увагу не на економіці як цілому, а на певних галузях і сегментах галузі. Необхідно зрозуміти, як і чому виникають комерційно життєздатні навички та технології, а зрозуміти це досить повно можна тільки розглядаючи конкурентні галузі».

Якщо звернути увагу на конкурентоспроможність сільськогосподарської галузі, то на думку В. Ключака, слід виділяти наступні чинники конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції: економічні (рівень витрат і цін на кінцеві види продукції); екологічні (забезпечення відповідності існуючим вимогам); технологічні (перспективи можливої модернізації виробництва); соціальні (витрати соціального характеру на репрофілювання виробництва).

На думку С. Шевельової, аналіз конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства слід здійснювати за такими чинниками як: ринкова позиція, прибутковість, привабливість для інвесторів, імідж серед споживачів та різноманітних суб'єктів господарювання.

Проте, Багрова І.В., Нефедотова О.Г. [1] досліджуючи конкурентоспроможність підприємств, вважають, що не слід надавати перевагу окремим чинникам, оскільки складові конкурентоспроможності формують зазначений стан загалом та неврахування окремих складових може знизити можливості підприємства. Вони стверджують, що складові та фактори, які вони виділяють сприятимуть глибшому розумінню природи конкурентоспроможності, дозволять виокремити коло характеристик, на які зможе впливати конкурентне підприємство, в результаті чого захистить підприємство від різнонаправлених хаотичних дій при досягненні висококонкурентного стану.

Таким чином, конкурентоспроможність сільськогосподарської галузі – це узагальнюючий, підсумковий показник стійкої роботи підприємств галузі, здатний забезпечувати високий рівень доходу і зайнятості в регіоні на стабільній довгостроковій основі в умовах внутрішньої та зовнішньої конкуренції, ефективно використовуючи технологічний, людський і фізичний капітал [6].

Характеристика конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі передбачає можливість та динаміку її пристосування до мінливих умов конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Виробник повинен чітко знати, які внутрішні та зовнішні чинники впливають на конкурентоспроможність галузі, й вибудовувати відповідно до цього виробничу і ринкову стратегію розвитку підприємства.

Конкурентоспроможність продукції означає ступінь її відповідності вимогам споживачів або обраного ринку за найважливішими характеристиками (економічними – ціна, собівартість;

екологічними – безпека; споживними – якість). Конкурентоспроможна продукція підприємств агропромислового комплексу характеризується високою якістю та безпекою, поживністю, тривалістю зберігання.

Така різноманітність визначень засвідчує, що конкурентоспроможність – це складне і багатогранне явище, яке потребує більш детального і всебічного дослідження.

Вивчення існуючих підходів до визначення конкурентоспроможності дає змогу стверджувати, що конкурентоспроможність – це здатність товару, підприємства, галузі чи країни займати певну ринкову нішу та залишатися прибутковим. Враховуючи суть конкуренції як економічного явища, під конкурентоспроможністю підприємств досліджуваної галузі розуміють можливість підприємства у поточний момент часу забезпечувати ефективну діяльність, підтримувати стабільний розвиток та стійкі позиції на ринку через гнучке пристосування до змін маркетингового середовища. Конкурентоспроможність виробництва характеризується сукупністю показників функціонування галузей і діяльності виробничих структур, що визначають їхній стабільний розвиток та успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках і оцінюється рівнем конкурентоспроможності окремих його підприємств і їхньої продукції.

Таким чином, проблема конкурентоспроможності багатопланова і багатоаспектна, її потрібно розглядати у ракурсі підвищення конкурентоспроможності продукції, агропідприємств і агрокомплексу загалом.

Сьогодні проблема забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств має глобальний характер, оскільки, з одного боку, визначає багато аспектів економічної і соціальної політики країни, з іншого – прямо пов'язана з інтересами її громадян, що є споживачами продукції цих підприємств.

Однак необхідно перш за все, розглянути конкурентоспроможність на рівні країни і галузі. Національна конкурентоспроможність визначається здатністю галузей постійно розвиватися і виробляти інновації. Утримувати перевагу дозволяє постійне вдосконалення товару, способу виробництва та інших факторів, причому так швидко, щоб конкуренти не змогли їх наздогнати і перегнати. Конкуренція – це не рівновага, а постійні зміни. Вдосконалення та оновлення галузі – безперервний процес, тому в основі пояснення конкурентної переваги країни лежить роль країни базування в стимулюванні оновлення та вдосконалення (тобто в стимулюванні виробництва інновацій). Відмінності в економіці країн, в їхній культурі, населенні, інфраструктурі, управлінні, національних цінностях і навіть в історії – усе це в тій чи іншій мірі впливає на конкурентоспроможність національних підприємств. Незважаючи на все зростаюче значення глобалізації, на-

ціональна конкурентоспроможність визначається набором факторів, що залежать від конкретних, локальних умов, а саме:

1) факторні умови, тобто ті конкретні фактори (наприклад, кваліфікована робоча сила або інфраструктура), які потрібні для успішної конкуренції в даній галузі;

2) умови попиту, тобто, який на внутрішньому ринку попит на продукцію або послуги, що пропонуються даною галуззю;

3) родинні й підтримуючі галузі, тобто наявність або відсутність у країні споріднених і підтримуючих галузей, конкурентоспроможних на міжнародному ринку;

4) стратегія підприємства, його структура і конкуренти, характер конкуренції на внутрішньому ринку;

5) випадкові події, тобто ті, які керівництво підприємства не може контролювати;

6) державна політика щодо розвитку конкретної галузі.

Отже, конкурентоспроможність зернопродуктового господарства залежить як від зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Тому, для обґрунтування напрямів підвищення конкурентоспроможності зернопродуктового підкомплексу аграрного сектору необхідно здійснювати: достовірне об'єктивне оцінювання економічних процесів та явищ, з врахуванням відмінностей кліматичних умов і якісних характеристик ґрунтів підприємств регіону, комплексний аналіз проводити з визначенням напрямків використання зерна, його якості, вмісту клейковини та білку, засміченості, вологості, інших якісних параметрів зерна.

Варто наголосити на тому, що процес формування конкурентоспроможних господарських структур зернового напрямку ринкового типу, здатних з максимальною ефективністю використовувати землю та забезпечувати стабільну продовольчу безпеку держави посідає важливе місце в аграрній політиці всіх промислово розвинених країн.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Значення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери в умовах сучасної економіки зростає: набуває більшої необхідності насичення національного ринку сільськогосподарськими продуктами вітчизняного виробництва, вимагається покращення їх якості, розширення асортименту, що в кінцевому підсумку визначає здатність країни реалізовувати свою продукцію як усередині, так і за її межами. В Україні нарощування виробництва зерна має особливе стратегічне значення для підвищення ефективності АПК, успішного його розвитку та подолання кризового стану в суміжних (тваринницьких) галузях. Підвищення рівня ефективності виробництва зерна є найважливішим завданням, від вирішення якого залежить забезпечення конкурентоспроможності зернопродуктового підкомплексу і продовольчої безпеки країни.

Список літератури:

1. Багрова І.В. Складові та фактори конкурентоспроможності / І.В. Багрова, О.Г. Нефедова // Науковий журнал „Вісник економічної науки України». – 2007. – № 1 (11). – С. 11–16, с. 14.
2. Гайдук В.А. Конкурентоздатність в умовах сучасного ринку / В.А. Гайдук // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 16–17, с. 17.

3. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія / О.І. Драган. – К.: ДАКККіМ, 2006. – 160 с. – С. 20.
5. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового]. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с.
6. Транченко О.М. Оцінка галузевої конкурентоспроможності (на прикладі агропромислового Комплексу) / О.М. Транченко // Економіка та управління національним господарством. – 2013. – № 9-10 (2). – С. 7-10.

Соловей І.С.

Тернопільський національний економічний університет

Соловей І.М.

Бережанський агротехнічний інститут

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ОТРАСЛИ ЗЕРНОВОГО ХОЗЯЙСТВА И ФАКТОРЫ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Аннотация

Процесс формирования конкурентоспособных хозяйственных структур зернового направления рыночного типа, способных с максимальной эффективностью использовать землю и обеспечивать стабильную продовольственную безопасность государства занимает важное место в аграрной политике всех промышленно развитых стран. Значение конкурентоспособности предприятий аграрной сферы в условиях современной экономики растет: приобретает большую необходимости насыщения национального рынка сельскохозяйственными продуктами отечественного производства, требуется улучшение их качества, расширение ассортимента, в конечном итоге определяет способность страны реализовывать свою продукцию как внутри, так и за ее пределами. В Украине в целом и на региональном уровне наращивания производства зерна имеет особое стратегическое значение для повышения эффективности АПК, успешного его развития и преодоления кризисного состояния в смежных (животноводческих) отраслях. Повышение уровня эффективности производства зерна является важнейшей задачей, от решения которой зависит обеспечение конкурентоспособности зернопродуктов подкомплекса и продовольственной безопасности страны. Решение этой проблемы должно осуществляться не только на государственном, но и на региональном уровне, где решаются вопросы обеспечения населения продуктами питания.

Ключевые слова: отрасль зернового хозяйства, развитие конкурентоспособности, производство зерна.

Solovey I.S.

Ternopil National Economic University

Solovey I.M.

Berezhansky Agrotechnical Institute

THE COMPETITIVENESS OF GRAIN FARMING INDUSTRY AND THE FACTORS OF ITS FORMATION

Summary

The formation of competitive economic structures toward grain market type capable of the most of the land and ensure stable food security occupies an important place in agricultural policy of all industrialized countries. The value of agricultural sector enterprise competitiveness in today's economy grows, the need of greater saturation of the domestic market in agricultural products and domestic production is required to improve their quality, diversification, which ultimately determines the ability of the country to sell their products both inside and outside. In Ukraine as a whole and at the regional level of grain production capacity is a particular strategic of importance to improve agriculture, its successful development and poverty crisis in neighboring industry. Raising the efficiency of grain production is the major problem, the solution of which depends on the sub grain products ensure competitiveness and food security. Solving this problem should be carried out not only at national but also at regional level where people settled the issue of food.

Keywords: grain farming industry, the development of competitiveness grain production.